

РОЗДУМИ БІЛЯ ПАМ'ЯТНИКА ЖЕРТВАМ ГОЛОДОМОРУ

— О, горечко моє! — голосили наші матері у голодні 32 — 33 роки над своїми померлими дітками. О, горечко моє — так промовляє символічна скульптура жінки-українки, виражаючи невимовний біль і тугу, які теперішнє покоління приносить на вічну пам'ять і спокій жертвам Голодомору 1932 — 1933 років на фоні розірваної навпіл білої української хати, половина якої вже чорно-мертва — скільки безвинних жертв понесла мати-Україна...

Скульптура мати ніби хоче докричатися до серця й розуму майбутніх поколінь, щоб вони пам'ятали, хто приніс у нашу українську хату той жах геноциду української нації. Хай це невимовне горе більше ніколи не повториться, — стверджують у своєму мистецькому витворі сумський скульптор Олег Прокопчук разом із місцевим архітектором Олександром Дяченком. Урочисте відкриття пам'ятного комплексу, приурочене до 75-х роковин страшної трагедії українського народу, днями відбулося в м. Суми.

Зі спогадів родичів автора, які закарбувалися в його пам'яті:

Моя бабуся по материнській лінії була багатодітною матір'ю, маючи 10 дітей. Матуся з багатодітної сім'ї у свої 17 років вийшла заміж за мого батька, в сім'ї якого було також до 10 братиків і сестричок. Батьки пережили лихоліття: три війни, революцію, колективізацію, переселення, голодомори та різні репресії, але все-таки народили й виховали добрий десяток дітей (я був у сім'ї десятим), змогли продовжити рід свій. Матуся була берегинею роду свого, духовним і моральним авторитетом. Тепер я розумію наших предків — трипільців, чому найулюбленішим талісманом у них була статуетка вагітної жінки.

А пережити було що. Наведу лише декілька промовистих прикладів. У страшні роки голодомору 1932 — 1933 років багатодітна сім'я моїх батьків ранньою весною садили на своєму городі дрібну картоплю, як до двору зайшов блідий, зголоднілий чоловік зі зв'язкою саджанців груш та яблунь і попросив що-небудь поїсти. Бачачи, що на моріжку вовтузяться п'ятеро діток, заплакав і розповів, що його дітки вже померли від голоду. Моя матуся дала йому тоненький краєць хліба від дитячої пайки на вечерю та стакан молока. Дякуючи, що була корова-рятувальниця. Після цього бідолаха подякував і запропонував батькові купити для саду яблуні та груші. Грошей у нас не було, то чоловік попросив хоч картоплі. Батько сказав: «Бери! — А скільки?» — відповів той. —

А сад же той од доброї людини півста літ вдячно радував усе село своїми добірними плодами, а дід Семен завжди згадував той щемний випадок голодного 33-го року.

Перегортаючи сторінки життя свого, (а всі ми родом із дитинства) згадую й голодний післявоєнний 1947 рік, коли ми, діти — підранки війни, збирали у полотняні торбинки колоски на стерні колгоспного поля. Раптом, де не візьмись, на змиленому коні з'явився місцевий об'їжджчик дядько Іван Ганчурник — так звали його по-вуличному. Старші діти врозтіч, а я, шестирічний, стою із задертою головою і дивлюсь на того дядька, який з усього розмаху так уперіщив плетеною нагайкою з дротяним мідним кінцем по моїй спині, що аж тріснула не лише блаженка сорочечка, а й шкіра. Прийшовши додому, заюшений кров'ю, з тими нещасними колосками потрапив на очі своїй матері, яка спершу хотіла сварити мене, думаючи, що я бився з хлопцями, а коли дізналася про мої непереливки, то помчала разом зі мною до того дядька Івана і при всій його рідні так натовкла йому пику, що він назавжди залишив свою невдячну роботу. Рубці на спині, звичайно, зажили, але у серці і в пам'яті — назавжди. Дивно, що батьки ніколи не сварили багаточисленних дітей, хоч було й за що. Пам'ятаю сердитою матінку свою, коли п'ятирічним пастушком пас гусей на лузі і потрапив під страшний дощ із градом із куряче яйце. Не врятували маленьких гусенят ні старі гуси, ні мій плащ — накинутий на голову звичайний мішок. Після такого стихійного побоїща зібрав я у мокру сорочку забитих градом гусенят і погнав уцілілих гусей додому. Побачивши таку втрату, матуся спершу почала сварити мене за те, що не вберіг гусенят, а потім розгледіла на моєму обличчі синці від граду, сіла і заплакала: «Де бідно — там і рветься», — промовила, бо жили ми тоді дійсно бідно, холодно і голодно.

Пам'ятаю, прокидався удосвіта, щоб зайняти чергу біля магазину за хлібом, який видавали по талонах на сім'ю. Придушуть у черзі малого так, що й дихати нічим, зате вже той довісок до хлібини дозволялося з'їсти або поділитися із меншою сестричкою.



Пам'ятник Голодомору в Сумах

Мені і зараз здається, що кращого делікатесу від цієї дрібної мільги немає нічого кращого у світі, коли матуся смажила цю рибку на рижівій чи кользяній олії. Інколи й зараз, побачивши, як рибалки продають на місцевому базарі пакетики мільги, мабуть, для котів, я неодмінно купую собі і кішці по пакетику. Перетираю сіллю, мию, висипаю на петельницю, що вже скварчить на газовій плиті — і за п'ять хвилини ласощі того голодного дитинства готові на столі. Немає тільки

із поміткою свого прізвища. У зголоділого загорілися очі і він почав жадібно нагортати в мішок із кучі дрібну картоплю. Але підняти не зміг, бо був знесилений. Прийшлося відсипати. Батько піддав на плечі клунок, подякував за майбутній сад і неборака пішов із села додому. Наступного дня вранці до двору заїхав на бричці мільйонер із лантухом, на якому було вишите прізвище батька і розповів, що той чоловік за селом помер, так і не доніс до своєї сім'ї рятівної картоплі. То треба його тепер поховати. «О, горенько мое», – заголосила мати.

варили затірку з грубого борошна, але і це був великий делікатес. Віжиш додому з бідончиком із тією затіркою, а дома вже всі чекають тебе на обід. Матуся всім дорослим, хто працював, наливає у півлітрові чашки молока (дякуючи корові Вишні, яка нас урятувала від голодної смерті), а мені, найменшому, наливає всього півсклянки. Я й кажу:

– Ви, мамо, хочете щоб я помер?

– Чому ти, синок, так говориш?

– А чому всім чашку, а мені склянку?

– Бо вони ж дорослі і їм треба йти на роботу, а ти ще малий.

– А хіба я не працюю: я й гусей і корову випасую, кролям траву рву, лободу на борщ та кропиву для поросяти, хіба це не робота?

– Та робота, синку, робота, хай воно згорить із таким життям і роботою, – бідкалася венька.

Згадую свою домашню мельницю, якою у післявоєнні голодні роки я мав молоти щодня роздобуте десь батьками зерно. Та мельниця – рятувальниця з витесаних батьком прадідівських млинових каменів вітряка рятувала нашу сім'ю. Якщо рушійною силою вітряка була природа, то в іншому випадку – сила моїх дитячих рук. Ця мельниця слугувала нам із 1932 року по 1947 включно. Користувалися нею не лише наші сусіди, а й мешканці інших окраїн села, бо в інших були крупорушки, які лише четвертували зерно. Мельниця намертво прикріплювалася до міцного дубового стола першим жорном із металевим стрижнем, на який насаджувалося друге жорно з отвором, куди засипалося зерно. Усівшись на високий стілець-крісло я повинен крутити верхній камінь, що був закутий в металевий обруч із ручкою збоку. І треба так було молоти-крутити, щоб борошно було тонко змелене. Старші брати товкли в ступі просо на пшоно. Ступа була ножа (велика) і ручна (мала).

Так і виживала наша багатодітна сім'я з одинадцяти дітей. Уже пізніше з тих жорен я зробив собі спортивну штангу, якою тренувалися у вишневому садку хлопці всієї вулиці. Смак свіжозмеленого борошна привів мене пізніше у старших класах до колгоспного млина, де вже пізніше підзаробляв учнем мельника.

У післявоєнні голодні роки нашим рятувальником інколи був дядько Петро на прізвисько Квочка з хутора Первомайського. Пізніше вже я дізнався, що його справжнє прізвище Потапенко Петро Федорович, який ловив узимку на річці рибу-мільгу в ополонках і відрами за 7 кілометрів приносив нам, щоб дітлахи Жені (Євгенії Онисіївни) не померли з голоду. Пам'ятаю морозний сніжнозимовий день із завірюхою. Раптом зі скрипом відкриваються двері і з клубами холодного пару ввалюється в хату увесь в інеї Дід Мороз – це дядько Петро приніс двоє відер мільги. Яка то була радість!

ковеняк-панцир, потре почервонілі від морозу й води свої руки-граблі, хекне по-козацьки й усядеться на покуті за стіл як добрий Миколай Угодник.

Особливо скрутно було весною, коли шукали в полі мерзлу картоплю й пекли з неї на плиті маторжевики, чорні як сама земля-матінка. Ухитрялися йти на колгоспний тік допомагати дорослим вітям вручну віялками зерно. Взували батькові великі чоботи, інколи без онуч, щоб, зайшовши на кучу зерна, щось насипати за халяви непомітно від дорослих. Старші, мабуть, здогадувалися про наші вимушені витівки, але мовчали. Брати ж у кишені зерно не дозволялося, але й з чобіт ніхто не витрушував.

Батьки не схвалювали наших учинків, також вимушено мовчали або сумно хитали головою.

Найтяжче було ранньою весною, бо всі запаси мали звичку закінчуватися саме в той час, коли й сонечко пригріє й травичка почне вилазити з-під снігу. Рятувала нас – дівчурі тоді трава-кропива, яку тепер називають кладом вітамінів. Наривали її мішками, різали на столі дрібненько ножами так часто, що той бідний стіл увесь був просякнутий зеленню, не треба й фарби. Добавляли роздобутої десь макухи чи висівки і пекли лободяники чи варили, коли було молоко, супи чи каші з лободою. Так ця вітамінна лобода й рятувала від голодної смерті нашу багатодітну родину. А як тільки зійде сніг і прилетять гніздитися на височенні сосни граки й вороння – йшли «драти» їхні гнізда. Назбирували повні пазухи яєць. Одного разу добре вполювавши воронячих яєць, злізаючи з сосни, обламав сухий сучок. Притиснувшись обіруч грудьми до сосни відчув, що вже повна пазуха яєщні, яка потекла аж у штани. Спустився з дерева, виправ одержу у струмку і знову на дерево, бо повертатися з пустими руками додому було не в наших правилах. Так і виживали. Тому ніхто з нашої сім'ї з голоду не помер ні в 33-у, ні в 47-у. «Але хай те горе ніколи не вертається, – часто говорила моя матуся – Царство їй небесне і всім тим, хто не пережив той голодомор».

Ось такі роздуми викликала ця композиція скульптора О. Прокопчука й архітектора О. Дяченка, виготовлена майстром ливарником Андрієм Литвиновим за сприяння дизайнера Івана Абрамова. Це справжній витвір мистецтва...

Дивлячись на символічну жіночу постать матері-страдниці, яка застигла у розпачі на жорнах саморобної домашньої мельниці, з якої тоді сипалося не борошно, а лише мука, перемелюючи цілі покоління уярмленого тоталітарним режимом колись волелюбного козацького народу, у думках згадую про ті жахливі роки суцільного голодомору. Сакральна форма піраміди на задньому плані – символ вічної пам'яті про незнищенність української нації. Пам'ятаймо це!